

MENS BLIJVEN AAN HET FRONT

Die letzte der Menschlichen Freiheiten besteht in der Wahl
der Einstellung zu den Dingen.

Viktor Frankl

Aan het einde van een warme middag in de zomer van 2017 sta ik voor mijn huis in de Amsterdamse Jordaan. Mijn gevelbankje ligt vol Engelstalige romans die ik naar buiten heb gedragen in de hoop dat een passant ze mee zal nemen, maar niemand toont tot dusver interesse. Als ik de boeken een laatste keer herschikt heb en op het punt sta om maar weer naar binnen te gaan, komt er een jongeman vanuit de Lindengracht mijn straat in. Hij loopt met rechte rug en draagt een brandschoon wit t-shirt, een legergroene rugtas bungelt aan zijn schouder.

De man knikt vriendelijk naar mij en houdt ter hoogte van mijn bankje halt. Hij stapt terug, knijpt in zijn onderlip en doet weer een stap naar voren. Dan gaat hij door zijn knieën en pakt de beduimelde boeken een voor een op alsof het glazen muiltjes zijn, laatste kansen op het vinden van zijn verloren prinses. Hij laat de omslagen door zijn handen gaan terwijl ik naar de strakke zijskeiding in zijn blonde kapsel kijk. Pas als hij alles heeft geïnspecteerd kijkt hij op naar mij.

‘These books,’ vraagt hij met een zwaar accent, ‘they are for sale?’

‘They are for free,’ zeg ik.

Heel licht kantelt hij zijn hoofd. ‘But they are good books.’

‘I know,’ zeg ik. ‘I read them.’

We raken in gesprek over de schrijvers van de boeken op mijn bankje, daarna hebben we het over andere schrijvers. Omdat ik gasten verwacht en eigenlijk moet koken, maar er nog veel met

deze open Oekraïner te bespreken lijkt, vraag ik hem even later binnen.

‘My name is Gilles,’ zeg ik halverwege de trap.

‘Andrii Kobaliia.’

Hoe een mens zijn ruimte inneemt kan je veel vertellen over wie hij is, en deze Andrii staat in mijn keuken alsof hij al jaren bij me langskomt, maar nog altijd even dankbaar is voor hoe hij wordt ontvangen.

De zon daalt achter de ramen en werpt een warm licht over de keukentafel. Mijn bezoek meldt zich, maakt kennis met Kobaliia. Hoewel al mijn vrienden heel sociaal zijn, is het geen makkelijke opgave om in te voegen bij tien man die elkaar al zo lang kennen, en natuurlijk houd ik een oogje op de Oekraïner terwijl ik in mijn pannen roer. Iemand stelt voor om de tafel maar eens te dekken. Zonder enig overleg krijgt Andrii ook een wijnglas, een bord, bestek.

Verder koken we een beetje met zijn allen; tussendoor wassen we samen af, zetten schone borden neer voor een nieuwe gang. Een peloton aan lege flessen stelt zich op onder het aanrecht. Kobaliia wisselt steeds van plaats, knoopt met iedereen gesprekken aan. Glimlachend en met rechte rug zit hij aan tafel – zijn witte shirt blijft vlekkeloos.

Tegen twaalfen geeft Andrii iedereen een stevige, warme hand en bedankt ons voor de gezelligheid, het eten en de wijn. Mij bedankt hij nogmaals voor de boeken, die hij voorzichtig in zijn rugtas schikt.

Ik kijk hem na als hij de straat uit loopt, niet helemaal begrip-pend wat me zo geraakt heeft aan die jongen. In de maanden daarna zullen we elkaar berichten sturen, via Facebook en Instagram volgen, maar uiteindelijk, zoals dat altijd gaat, verwatert ons contact een beetje. Tot Rusland Oekraïne binnenvalt.

My friend, schrijf ik op de ochtend van de invasie. Jesus. How are you?

Meteen krijg ik antwoord: *I'm good. Joined territorial defense of Kyiv. Relatives are mostly safe. I'm planning to fight until the city is lost (which is highly unlikely) or the province is free from Russian soldiers (it can happen in the nearest weeks).*

Op Instagram heeft hij een foto gedeeld, genomen vanuit een geïmproviseerde geschutstoren. Door een raamloos venster zien we een door puin versperde straat. Op de voorgrond in de toren: de gekruiste benen van Andrii Kobaliia, in kaki legerbroek gestoken, met een automatisch wapen er dwars overheen. Andrii is drieëntwintig jaar oud. Hij houdt van reizen, lezen, wandelingen langs de rivier en cocktails drinken met zijn vrienden.

Sindsdien correspondeer ik weer met Andrii, die schrijft over zijn ervaringen als soldaat. Wat me daarin opvalt is hoe hij de vergelijking blijft maken tussen zijn leven voor de invasie en zijn leven nu. Andrii benadrukt het alledaagse aan het front en plaatst dat in contrast met hoe het leven voor de oorlog was. De jongen uit de grote stad die nooit een rijbewijs heeft hoeven halen, leert op een gebombardeerde landweg rijden in een Wolga uit de Sovjettijd. Door te schrijven, lijkt het, probeert hij contact te houden met de jongen die hij voor de invasie was, opdat er een Andrii zal zijn om naar terug te keren als dit allemaal voorbij is.

Rutger van der Hoeven, buitenlandredacteur van *De Groene*, ziet iets in het werk, en er verschijnt een aantal stukken van Andrii in dat blad. Lezers doneren geld, dat in combinatie met de betalingen voor zijn artikelen helpt bij het aanschaffen van een kogelvrij vest, munitie, een drone.

De oorlog duurt voort en Andrii's vraag wordt dringender: hoe houd ik mezelf als heel mens staande? Hoe kan ik gevoelig blijven, open? Omdat zijn leven onvoorspelbaarder wordt, lukt het hem al snel niet meer om veel te schrijven. We besluiten meer te bellen, videobellen waar en wanneer dat kan – ik spreek mijn vriend terwijl hij in een loopgraaf zit, in een boom, in

een kapotgeschoten huis. De maanden gaan voorbij terwijl we werken aan zijn verhaal, dat op de dag van de Russische invasie begint en ergens in de mist moet eindigen. Ik teken het allemaal zo getrouw mogelijk op, in een benadering van de stem van Andrii, die op een bizarre manier geruststellend blijft klinken. We voelen dat we naar iets belangrijks toewerken, dat dit verhaal moet worden opgetekend voordat het te laat is. Zelden is er tijd om door te vragen, uit te spreken waarover ik me zorgen maak, en dus besluit ik tussen de gesprekken door op te schrijven wat ik mijn vriend had willen zeggen. Die gedachten houd ik voor me; ik wil Andrii niet belasten met mijn spinsels terwijl hij tweeduizend kilometer verderop een oorlog uitvecht.

Maar wat nu als de jongen die ik op die warme Amsterdamse middag leerde kennen, de oude Andrii die mijn vriend zo graag wilde behouden, onder hem vandaan begint te glippen?

Kyiv, februari 2022

Het eerste wat ik hoor is gestommel bij de burens. Op de galerij van mijn flat. Die kinderen van hen weer, denk ik. Of die fucking chihuahua's. Een feestje misschien. Ik kom overeind in bed en kijk op de wekker. Het is vijf uur: geen nacht, geen ochtend.

Ik slaap al jaren slecht. Me omdraaien en mijn ogen weer sluiten is zinloos. Daarbij stopt de herrie om me heen maar niet. Ik hoor deuren slaan, stappen op de galerij, wieltjes van rolkoffers, tikkend in de naad in het beton ter hoogte van mijn voordeur, als treintjes op een spoor.

Ik sta op, loop naar het raam en kijk naar de wolkenkrabbers, naar de stad op de westoever van de Dnjepr en naar de verre bossen. Vlak voor mijn flat staan lage villa's. Een brede straat leidt er nog altijd naar het centrum. Alles lijkt te zijn zoals het hoort.

Uit gewoonte pak ik mijn laptop en zet de livestream van mijn favoriete radioprogramma aan. De woorden van de nieuwslezers dringen niet echt tot me door, alsof ze vanachter zachte klei geroepen worden. Maar hun lichaamstaal ontgaat me niet: ze lijken uit het lood geslagen. Omdat ik al zes jaar programma's maak en presenteer weet ik dat er in het hoofd van deze mannen altijd meerdere lijntjes tegelijk lopen. Kennelijk is er zoiets groots gebeurd dat die lijnen nu vastlopen.

De president laat weten, zeggen de mannen, dat het leger doet wat het kan. Dat we op de steun van het Westen kunnen rekenen. Dat we er op de meeste plekken in slagen de vijand tegen te houden. Maar het gezicht van de presentator vertelt

iets anders: dit is een shitshow, ons leger is overrompeld en de overheid wil voorkomen dat het volk in paniek raakt.

Ik denk aan de film *Titanic*, aan een kapitein die zijn passagiers vertelt dat alles goed komt. De treintjes op mijn galerij, snap ik nu, gaan allemaal dezelfde kant op. Die rijden naar het westen. Niemand kan met zekerheid zeggen wat er de komende uren en dagen zal gebeuren.

Ik loop naar de keuken, open de koelkast en drink een glas water onder kil kunstmatig licht. Een ver onweer klinkt, maar bliksem zie ik niet. Artillerie? Onmogelijk. Als er een front is, dan ligt dat een heel eind naar het oosten, in provincies waar ik voor werk geweest ben en die even ver van me af staan als het buitenland.

Maar een invasie?

Mijn handen trillen niet. Mijn hart slaat sterk en gelijkmatig. Ik moet in shock zijn, maar een absolute kalmte strekt zich in me uit. Mijn gedachten zijn helderder dan ooit. Ik haal mijn telefoon uit de slaapkamer en bel Tata, die onmiddellijk opneemt.

Het lijkt erop dat ons weekendje weg niet doorgaat, zeg ik.

Een paar dagen geleden, in een heel ander Kyiv, zaten we in een modern restaurant op de linkeroever van de Dnjepr. We hadden het over de toekomst, over gedeelde plannen. Ik voelde dat het tijd was om over samenwonen te praten, maar hield dat nog even voor me. Na het eten spraken we af dat we het komende weekend samen zouden doorbrengen. Eindelijk drie dagen vrij, met haar.

Ik heb te hard gewerkt. Als correspondent, als redacteur. Ik maak lange dagen bij een multinational, waar het mijn taak is om de cijfers van andere ondernemingen na te rekenen. Ik geef les op een middelbare school in de stad en maak filmpjes over de geschiedenis voor hun YouTube-kanaal – als producent én presentator.

Drie dagen weg met Tata is precies wat ik nodig heb. Maar

nu heb ik haar aan de lijn en spreek af hoe ik haar zonder mij de stad uit krijg. Dat ik niet meega wist ik op het moment van haar ‘hallo’ met de grootst mogelijke helderheid. Ik wist het omdat ik haar ken en omdat ik besepte dat ik een verschil kan maken. Dat er hier in Kyiv een rol voor mij is weggelegd. Ik kan niet accepteren dat Russische soldaten door mijn stad marcheren. Door Kyiv, waar ik mijn hele volwassen leven woon en waar ik heb kunnen worden wie ik ben.

*

Ik staar uit mijn raam en zie eindeloze rijen koplampen op de brede straat, onder een mist van uitlaatgas. Het verkeer staat muurvast in westelijke richting, de andere rijbanen zijn leeg.

Mijn telefoon gaat. Het is oma. Door haar stem word ik altijd meteen weer kind, iemand die wacht tot hij een koekje krijgt en thee, die oma laat afkoelen met een scheut koud water. Ze zegt dat het begonnen is en dat alles goed komt, dat ik op mezelf moet passen. Dat is wat ze zegt, maar wat ik hoor is dat het lang zal duren voor ik haar weer zie. Ze woont in mijn geboortestad Dnipro, zes uur rijden ten zuidoosten van Kyiv en dus veel dichterbij het front. Mijn oma heeft de Sovjettijd nog meegemaakt.

Ik begrijp dat zich hier en nu een nieuw pad voor me opent, een ander leven, waarin alles wat belangrijk voor me was opeens niet meer telt. Ik kan dit niet anders uitdrukken dan als een enorm verlies.

Ik trek mijn schoenen aan, daal met de telefoon aan mijn oor af naar de begane grond. De treden en tegels en deuren van het gebouw waarin ik woon zijn onveranderd, maar het bestaan dat ik ken is al verwoest. Wat met me oploopt door de straten is een gevoel dat ik alleen ken van die paar tellen voordat je in huilen uitbarst – een bijna overstromen.

Ik ga me aanmelden voor het leger, zeg ik.

Mijn oma zegt dat ze dat snapt.

Als we hebben opgehangen is het er opeens, naast dat gevoel van verlies: een vrijheid zo groot dat ik erin zou kunnen opstijgen. De deur naar mijn oude leven hebben de Russen dichtgesmeten, maar ik draai me om en staar verwonderd naar het aantal nieuwe deuren dat zich aandient. Er is niets meer te verliezen. Met het helderste hoofd ooit bel ik Tata weer. Ik weet nu dat waar zij en ik de afgelopen maanden naartoe hebben gewerkt van de baan is, voor altijd achter die gesloten deur zal blijven.

Ben je veilig? vraag ik. Ben je oké?

Ja, zegt Tata. Ik hoor de knallen.

Ze is op zoek naar een schuilplaats omdat de overheid iedereen oproept om zich in kelders terug te trekken. Maar weinig gebouwen in Kyiv hebben een bruikbare kelder – als een raket zo'n flat raakt, dan wordt iedereen bedolven onder het puin.

We gaan het redden, zeg ik. Ik help je, maar ik ga niet mee. Ik wil me aanmelden bij het leger.

Ja, zegt Tata.

Als ik heb opgehangen staar ik een tijdje naar de telefoon in mijn hand. Het is moeilijk te geloven dat zowel oma als Tata mijn keuze meteen accepteerde. Ik bel de centrale en bestel de duurste taxi ooit voor de vrouw met wie ik in een ander Kyiv, in een ander leven, samen was gaan wonen, een gezin had kunnen stichten.

De taxi zal haar afleveren bij vrienden van me aan de westrand van de stad. Ik ben er net op tijd om Tata aan hen voor te stellen. Ruimte voor tranen is er niet, deze mensen moeten hier zo snel mogelijk weg. Ze vertrekken in de richting van Zjytomyr, dat op honderdveertig kilometer naar het westen ligt. Vandaar zullen ze verder reizen naar Polen. Terwijl de auto uit het zicht verdwijnt voel ik ook een andere afstand groeien. In de weken die volgen zal ik Tata blijven bellen, maar steeds minder vaak. Zonder dat een van ons de woorden uitspreekt is het over, tussen haar en mij. Ik heb gekozen voor de strijd.